

БІЛИЙ КОНИК ПРИБІГАВ...

новели про голодовку

БАБУНЯ

Данилкові вві сні ввижалася бабуня: він ловив її мозолисту руку, притуляючи до свого лица, а бабуня чомусь докоряла: „А чого ж ти й досі, халамиднику, бабусі не слухаєшся...” У відповідь Данилко ні слова – тільки дивився на бабусине просвітлене, як у матері Божої на іконі в їхній хаті, обличчя, і ранки на ногах переставали боліти. Адже від рання до вечора блукав по стерні, збираючи в торбину колоски після жнивварок; колоски негайно підсушували на причілковому сонці, обмолочували палицею, провіювали, – так хлібом запасалися.

Сонячним ранком бабуня вела в байрак своїх онучат (це недалеко від гробків) стовповою дорогою. Пантю й Арсенія в руках тримала; Данилко з Галею бігли попереду, кушпелу здіймаючи. От – байрак! Рівні, як у раю, зелені дубки, липи у білих квітах-свічках; дзюркотить вода «добра, мов свячена», як бабуся каже; схили галявини червонястяться-лебедіють розкішними китицями рясту. Бабуня лагідно усміхалася, звертаючись до малечі: „Ось бігайте й кажіть: ”Топчу ряст – Бог здоров’я додасть...” Так дівчора й робила; набігавшись вволю, до бабуні горнулася. Бабуня присіла на ряднині, розв’язала вузлик і пригощала онучат проскуркою: „Ростіть великі, розумні й слухняні, мої янголята...”

... Це вже в минулому – зараз бабуня змарніла, схудла. Опух на неї напав. Перед цим вона ходила до Косарської гуральні і через три дні придибала назад і принесла звідти у відрі браги; висушила ту брагу, перетерла в макітрі макогоном, додала дрібно посіченої лободи й напекла оладків таких, що не від’їсишся. Данилко попросив, щоб наступного разу бабуня і його взяла з собою. „Не можна туди дитині, – пристрожила бабуня. – Там охорона стріляє...” Нажахано хрестилася, аби, боронь Боже, Данилко не здумав піти у Косари.

...І те в минулому.

Сьогодні бабуня лежала на лаві у великій сосновій домовині. Під гіллястою яблунею; на причілкові, викопали неглибоку яму – туди домовину вкинули, засипали сирою передвечірньою землею, що вбула холодною й червоною, як залізна руда.

Всі давним-давно розійшлися, а Данилка, як магнітом, не відпускало від пухкого горбка. Сидів навпочіпки Данилко, рюмсавав, сльозами вмиваючись. Ті сльози на обличчі блищали тонкими річечками. Малював Данилко візерунки якісь химерні на могилці, долоньками землю спочатку

втрамбовуючи; земля холодна, а чогось пекла кінчики його посинілих пальців. Оладками йому пахло з порожньої, вже без бабуні, хати.

ТАМ, У БАЙРАЦІ...

Не близька дорога на просяний лан.

Мати розбудила Ілька, коли сонце виглянуло з-за сусіднього саду, він швиденько вмився у дерев'яній діжці, думкою вже був там, на просяному лані за байраком. Ілько поклав у вузлик кусок хліба (мати виділила на весь день), дерев'яну, розмальовану квітами й півниками ложку і гайда стежкою через пшеничну плантацію поза городами до Северинівського большака.

В селі безлюдно – лише горобчики стрибають жваві й дурні.

Незабаром байрак – лісова стіна, обрамлена кущами терну та шипшини; з-під листя ягідки оманливо красуються, мов горошини. Зірвав Ілько одну – гіркуща, не поживишся. Виплюнув: у горлі аж пече тією гіркотою. В обличчя вийнуло шарпкою зволоженою прохолодою, а воно як недоїдаєш – швидко мерзнеш. Минув Ілько яр неглибокий, рівчака з криничками; кринички блищать напроти сонця, мов золоті копійки. Але ж – Отче святий! – знову вгледів жінку; тільки вже не ту, що сестру його, була, за волосся вхопила й хотіла порішити – іншу: жінка тицяла своїй дитині висхлі пожмакані груди; біля неї двійко дітей ще ворушилися, мов павучки-доходяги. Побачила жінка Ілька, простягла свою кістляву, аж почорнілу руку: „Хлопчику! Хоч крихту хліба дай. Хлібчика...” З рота немовляти вислизнув рожевий сосок: не молоко – червоні краплі крові з грудей. Ілько підійшов на безпечну відстань, поклав якомога ближче до матері-годувальниці вузлик із їжею; набрав собі в пляшку води – і хода звідси.

На просяному лані нарвав осоту, мишію, лободи. Хоч і бур'янець, а пожива. Виніс купки на межу. У просі підпадьомкають перепелиці, сонце смалить по-степовому немилосердно, в повітрі дух медяний, пахучий.

Але Ілько їжу віддав, а в самого тепер кишки марш грають. „От би впіймати десь пташку гнізді та ошмалити...” – ковтав слину.

Невдовзі погода різко перемінилася.

Небо встелило велике клубоччя хмар, схоже на вовну, спалахнули блискавиці вогняні, і дощ грізним шурхотом зашелестів у просяному полі, що стелилося хвилястим зелено-шовковим килимом поруч з ліском. Ілько хутчій через байрак шаснув, сховався в дуплі та й заснув непомітно. Спав і спав, як убитий, а увечері батьки Ількові спохопилися нажахано: де ж це їхня дитина пропала з дому і не являється?

Негайно на пошуки підводою виїхали.

Над розтривоженим світом стояла тиха, обмита дощем ніч; місяць у небі, як хлібина запашна, до якої нічим не дістати, і зорі блідо мигтіли; коло глинища-яру побачили жінку з дітьми, горнятко вгледіла мати Ількова і стару свою хустку білу... „Ти вбила мою дитину?!” – вигукнула мати нажахано.

– Людино добра! Твого сина я не вбивала... – казала знесилено у відповідь жінка. – Він пішов он туди долиною, – махнула пухлою обважнілою рукою.

...Знайшли Ілька в дуплі вербовому, і матуся закутала його в старе пальто, поклала на віз; повезли додому.

Прокинувся Ілько в рідній хаті, коли мама вливала йому тепле молоко в рот.

– Мамо, там у байраці, – занепокоєно підвівся на лікті Ілько. – Там жінка з дітьми... Вона жива?!

– Жива, моя дитино, жива...

Поволі здіймався невідомий світанок над землею – заглядав гострим, як лезо, промінням крізь хатнє лагідно-суворе вікно.

ВРЯТУВАЛА БАБЦЯ

Батько помер, коли сніг танув.

Мати померла, коли розцвітала кульбаба.

Коли бузки пахли на всю Тарасівку, голодна смерть забрала брата Миколу.

Ото як приїхали за Миколою, виволокли на грабарку і його, Олексія Сидоренка напівмертвого; Олексій був ще при пам'яті і все розумів: на кладовищі грабарку з трупами – і Олексія – перекинули у велику жовту яму, поїхали нових мерців збирати; прочумався увечері Олексій, звівся на ноги – слава Богу не придавлений покійниками. Як же його на вільний світ вибратися? Небо розгонисте й глибочезне, хмари клубчасті. ворухкі Олексій бачить – таке, що за них учепився б... але ж яма – мов прірва-пастка... Невже тут Олексія смерть так жорстоко й по-дурному в свої сіті спіймає? Став Олексій кричати, а воно й голос пропав – тільки виє як сіромаха. Смеркалося, аж чує – чиясь хода: до ями придибала старенька бабця, простягала Олексійові руки, та не витягне...; подибала кудись бабця, і Олексій знетямлено гепнувся на саме дно ями. Бабця таки вернулася, приволікши здоровенну гілляку – по ній Олексій і видряпався; і повела мовчки бабця Олексія до темної облупленої скирти, що неподалік од кладовища, стала навколішки, прогрібаючи руками солому, щось навпомацки збирала у жменю. Це були горошини – підволожені, набубнявілі, надколені посередині; Олексій руками розгрібав ту мерву. Намацав одну горошину, другу, третю, а знемога й сон валяють з ніг. Зарився тоді в солому Олексій і проспав до наступного дня. Мерці снилися; виділося, що йому настає каюк – з трупної ями не може вибратися...; його сонце обідняшнє розбудило, і він так зрадив, що це снілося тільки.

...Прожив Олексій з весни і до жнив у скирті отій горохвяній; восени в Кривий Ріг подався. На шахти, до старших братів.

МАМА НЕ КРАЛА...

Петро Тertiшний і Сашко Веселовський, виконуючи комсомольське доручення, промерзли до кісток у засідці. Охороняли редьку в буртах. Потім приснули хлопці, дримаючи-гибіючи, а перед сходом сонця у згонинах угледіли біля крайнього кагату жіночку з торбиною: мерщій жіночка накидала десятка півтора кореневищ, подалась, злякано оглядаючись, хутко до яру між лозняками. Петро Тertiшний і Сашко Веселовський – вслід. Жіночка хаміль-хаміль городами, в першій хаті зникла, комсомольці – в хату за нею... Відчинили комсомольці двері – давка притаєність і вбогість; на лежанці трійко діток: дівчинка – сині-синющі очі, колінця завішені полотняною сорочиною; братик поруч – борідкою в колінця вперся, і ще один братик, схожий на першого, визирав із-поміж пліч обох, оченята ворухкі темними тернинами дивився на прийшлих. Комсомольці аж розгубилися, побачивши таку картину, мимоволі наткнулися поглядом у куточку під лавою на торбину з кількома редчинами; одна редчина зрадливо випала, розпластавшись, мов напоказ, на долівці. В цей момент жіночка вийшла з хатини і зацімила спровинено.

– У нас і крихти нема чогось їсти... – мовило дівчатко, що поруч нені сиділо, личка з колінець не відриваючи.

– Мамка нічого не крала... – хлоп'я обізвалося, тулячись до матері.

– А батько ж де ваш? – спитав Сашко Веселовський.

– Забрали татуся до бупру, – другий хлопчик Сашкові сказав журливо, мов дорослий.

– Ходімо! – смикав Сашка за полу пальта Петро Тertiшний; тиснуло йому горло щось непояснено давке. – Підімо звідси...

...Вже комсомольці надворі були, а здається, спинами відчували погляд очей дитячих і нені їхньої.

ПЕРЕД ТРОЙЦЕЮ

Галя дуже слухняна і співуха.

В суботу, якраз перед Тройцею, бабуся послала її до тітки Сані за ситом, щоб просіяти товчене в ступі осердя з кукурудзи та напекти маторжеників. Як пішла Галя, чомусь немає й немає...

Мама в цей час у полі; тато з опухлими ногами вдома. А душа в рідних болить-розривається: де ж це Галя-співушечка?

Бабуся послала хворого батька (де й сила у нього взялася) до Романів – ті чомусь уникали людей і були швидкими на очах... Через дві хати Романи. Бачить батько з димаря у них дим іде, дівка Варка в хату воду несе. Розпатлана вона, погляд колючий – ніби в саме серце шпигнув. Запитав батько, чи не бачила Варка Галі. Варка щось пробурмотіла у відповідь, хутчій у двір поспішила і по-звірячому хижо оглянувшись, зацімила за

собою сінешні двері; на крючок замкнулась. Недобре батько відчув і вже терпіння його полишило: він щосили гепнув ногою в двері – крючок зіскочив, а пробоець із дзенькотом упав на підлогу. Батько ошаліло стояв посеред хати, певний час не розуміючи, що з ним коїться. Тільки серце його гепало болісно і в очах двоїлося. Врешті-решт очунявшись, зір вирізнув темні вікна, що від дороги; хустками вони завішені, ледве-ледве рідке світло крізь них просіюється нажахане; вуха вловили, що в печі вогонь, як сич, гуде. Щось вариться в казані й на сковороді смажиться.

— Собаку й зайця спіймали... – ховала свої здичавілі, як у вовчиці, очі Романиха.

Не йняв віри Галин батько Романісі – вхопив рогача біля печі, неслухняними, тряскими руками виймав казан із печі. Рогачильно несподівано переламалося, казан захитався – з під деренчливої кришки випорснула посиніла дитяча рука...

Тато зопалу вхопив казан голими руками, вибіг надвір і впав як підкошений.

І побачив його конюх Панченко Никандр. „З якої це речі Біленко лежить у чужому дворі, мов п'яний?..” – пішов собі, на роботу поспішаючи. А напроти колгоспного двору перестрів бабу Біленчиху: „Кумо, — каже, — твій Петро чомусь у дворі Романів валяється...”

Збіглися люди у двір Романів: били людоїдів нещадно й нещадимо.

Згодом знайшли односельці ще за кошелем у чулані голову дитячу. Карі оченята широко розкриті; мертві; ніби хотіли подовше на світ Божий надивитися; личко бліде-бліде й посиніло-жовте; на щічці, наче пальцем ткнута, краплина крові.

Янгольської краси була Галя навіть мертвою.

НУЛЬ...

Миколка-шестикласник добре розумівся в арифметиці і гарно писав: узяв його колгоспний рахівник Костя Кучеренко в помічники обліковцем. Костя Кучеренко чоловік такий, що чужого, Боже спаси, не візьме; здоров'я його послабло перед самою пенсією, а надто пам'ять нікудишньою стала. Додавати й віднімати ще ловко виходить, а множити й ділити, щоб цифри ті гадські «в умі держати» – це вже для нього важко стало. Отож і взяв собі метикуватого шестикласника в помічники. «То нічого, що дитячий розум, вважай, у Миколки, – думав розсудливо рахівник. – Головне, що хлопець швидко й безпомилково рахувати вміє, як машина якась автоматична...» Миколка з місяць помагав комірникові в роботі й побачив, що в коморі є крупи та борошно: попросив у голови правління Данила Крошки (звісне діло: батьки напоумили) виписати авансом трохи борошна. Данило Крошка, довго не роздумуючи, наклав схвальну резолюцію на заяві: „Комірник! Видать заявителю 1кг муки. В щот аванса”.

Один кілограм борошна на шість голодних ротів? – краще не показувати... Миколка, поміркувавши, справа до одиниці дописав нулика. ...Того дня повечеряла багатодітна сім'я Кореевих галушками всмак, а наступного дня до них заявився сам Крошка з міліціонером: забрали торбину з борошном, і Миколку-шестикласника забрали...

Повернулося дитинча через два тижні – обірване, бліде, в синяках кривавих. Розповіло, що примушували його зізнатися, з ким із ворогів народу він має зв'язок? Хто навчив його обманювати совіцьку владу?

...Замість Миколи забрали батька – в тридцять сьомому.
Десь його не стало назавжди.

БАБУСИНА ТАЄМНИЦЯ

Лежала бабуся на смертному одрі.

Розповіла таємницю пекучу...

У тридцять тетьому в неї народилося дитинча, а вже було четверо дітей у сім'ї. Найстаршій дочці дев'ять літ, наймолодшій – три, і голод, як зашпори на лютім морозі, допікає; вирушила бабуся в найбільшу хуртовину, щоб її ніхто не застукав, у степ: там смикала зі скирти соломую й провіювала. Найдужче бабуся об'їжчика на коні боялася, бо той бив жорстоко.

Смеркалося надворі – бабуся бігла з вузником додому; в хаті діти й чоловік товкли зерно в ступі, розпалювали піч і в чавуні варили; але і відвійок не стало: скирту хтось підпалив – як жити?

Перестала бабуся годувати дитину: обгорнула в пелюшки, поклала на піч; більше тижня на печі дитя конало. Коли змоченим у воді віхтиком проводила по губах дитини, дитя хапало віхтик ротиком; дідусь майже весь день був надворі, а бабуся чула той дитячий вереск...

...Пояснила вона, на смертному одрі лежачи: „Коли б я годувала груддю дитину, померла від виснаження – мене тоді вітер хилитав, – а померла я: зі мною померли б і всі діти. Я вибрала те, що вибрала...”

Дідусь, який дав згоду не годувати дитину, так до кінця днів і не міг простити такого вчинку своїй дружині.

Винна бабуся чи ні?!

Судити звіддала часу легше, ніж намагатися зрозуміти...

„В ЛЄНІНА ПРИВИКАЙТЕ ВСРІТЬ...”

Вкотре заворушилися активісти в Рудківці.

У шкуратянках, кожухах, юхтових чоботах. Завдання у них просте: викачувати в людей усе, що лишилося після першого трусу.

Вигнали активісти сім'ю Джевагів із власної хати серед зими; з ними ще три сім'ї; поселилися вигнанці в порожній чужій хаті. Що могли, прихопили з собою – одяг, ковдри, сяке-таке лахміття; розмістилися одні на печі, інші на долівці; ті спали на ліжкові й полу. Чоловіків у хаті не було: двох заарештували, а один утік.

Через певий час у хату заскочили молодики:

– А, кулацьке отроддя! Ще не повиздыхали...

Заходилися ковдри й лахміття зісмикувати. Діти, як груші, на долівку попадали; залементували жінки, заридали.

Молодики мовби й не чують того плачу-лементу. Розваляли черінь, комин, посуд побили, який був. „Все равно видохніте, гнобителі народа! – погрожували.

Один з молодиків зірвав ікону в кутку, жбурнув на долівку: „В Леніна привикайте веріть, мракобіси!”

Не заходили більше молодики в хату: навіщо? – всі три сім'ї вимерли.

ОЧІ СИНІ ДИВИЛИСЯ...

Сава Мулько – комсомолец, та ще й художник, та ще й поет.

Роздобув десь чотирьохламповий батарейний приймач (колгосп зміг купити радіоприймач СІ-235 лише за рік до страшної війни, в 1940 році). На найвищій черешні, що на цвинтарі росла, встановив антену, – і ото голодні люди мруть, а радіо грає-виграє, до вершин заманливих, зоряних кличе; розтлумачує селянам „темним”, хто такі Маркс, Ленін, Сталін.

Й опухла з голоду, глузду лишилась мати Сави Мулька. І Сава напух.

Сказала мати Саві: „Ти, сину, заріж одного з молодших братів – з'їмо. Все одно – помремо...” – „Що ви, мамо, що ви кажете!?” – аж простогнав від болю Сава. – Краще у муках померти, ніж отаке...”

Брати на тапчані спали, а Сава дивився на них і плакав; лиш коли на лежанці заснула мати, на лавці заснув і Сава. Сном мертвецьким спав. І не чув Сава, як опівночі перерізала мати горла братам його – її синам. Винесла закривавлені трупи дітей своїх Ярина в сіни, сокирою порубала на шматки. Шматтям м'яса дитячого наповнила два баняки, принесла відро води з колодязя, залила м'ясо водою й у піч казани засунула; голови віднесла в комірчину, присипала половою.

...Прокинувся Сава – побачив матір свою здичавілу, люту. Лежала вона між двома казанами, в одну точку дивлячись; тихо стогнала.

Через два дні підібрали й Саву на вулиці: мертвий був. Біля високої черешні на цвинтарі він лежав, де радіо висіло. Щось по радіо там Каганович виступав, співали в Москві про партію й Сталіна.

Очі мертві Саві ніхто не стулив.

Ті очі дивились, як живі, у холодне й суворе небо вічне.

ЗВАЛИ ТАТА ПЕТРОМ

Померла мати; тата судили: з куркульського роду; трирічну Марічку Власову віддали в дитячий будинок, що в Харкові.

Коли віддавали, сяло сонце, як золота копійка, і гудзики, ніби цяцьки, блищали на татовому піджачку. „Заберіть мене, таточку, з собою...” – голосила Марічка. Тато тільки просльозився у відповідь. Він обіцяв, що забере Марічку пізніше, коли відсидить у тюрмі. Марічка тоді ще не розуміла, що таке тюрма і що таке сидіти...

Згодом перевели Марічку в інший дитячий будинок, а Марічка була такою малою, що не знала навіть, як її прізвище; знала лише, що тата звали Петром.

...Уже по війні Марічка Власова їхала через Полтаву. І була пересадка.

Зайшла на станцію – назустріч їй жінка усміхається, каже, що відразу її впізнала: „Ти Петрова дочка – Манечка...” – розповідає, що тато двічі її через газету розшукував. Татові було відомо, що його дитина свого прізвища не знає. В село, де жили, тато приїздив рідко, і дев’ять років ось чекав-сподівався, що своє єдине дитинча знайде; тому не одружувався.

„Тато твій, Маню, працює на паромі, – розповідала жінка. – Я з твоїм батьком довго розмовляла: він тільки про тебе й говорив. Казав, що пішов на паром працювати, бо багато дітей їде без батьків – загубилися під час бомбувань – думає, а може, й тебе зустрине?..”

Аж раптом розмова перервалася. В приміщення забігла якась жінка, накричала на співрозмовницю „Поїзд відправляється, а ти десь зникла...” І забрала її.

Марічка Власова від такої жорстокої несподіванки отямилася не одразу, коли ж вибігла на перон, анікого там не було. Вона навіть не спитала, імені тієї жінки.

Де ти зараз, тату дорогий і рідний?! І чи живий? Марія Петрівна Власова і досі вірить, що стріне тебе...

БІЛИЙ КОНИК ПРИБИГАН...

Була в батька біла-біла коняка, Божий коник – таких боги, мабуть, на небесах запрягають у колісниці, а на землі маршали на них верхи їздять; коника живосилом у колгосп забрали;

і не було вже в хаті хліба й крихти, а зайшов „провідати” батька знайомий із села, що по сусідству із Зимницею. Сказав: у тому селі за матерію і одяг зерно міняють. Батько охляв, із печі не вставав, а мама зібрала найкращий одяг, та й подалася в друге село з отим чоловіком. А чоловік був злодій страшний: убив маму в дорозі, все забрав, що на обмін несла.

...Не знав про це батько, бо мертвий лежав на печі, поховали його сусіди і сестри в ряднині; маму закопали чужі люди в Рублівці.

І прибігав коник білий із колгоспу; за мертвим батьком ішов сумуючи. Сльози з очей капотіли-сяяли в коника.

Стали сиротами патронатівськими Сербули – Коля, Вітя і Яша; а білий коник і в патронат прибігав: спершу, коли Коля помер; потім – як Вітя.

...Не було тепер нікого на білому світі у Яші з рідні, лише коник жив у неволі колгоспній. Яша чекав його, а коник не прибігав: дізнався Яша потім – загинув коник од розриву серця.

ЗЛОДІЙ

Його спіймали увечері.

Побитого, аж чорного, притягнули до хутора, кинули на вулиці під тином у запилужену траву.

– Не дочекався навіть ночі! Ба, нетерплячий який...

– Думав, що не помітять, злодюга!

– В'яжіть його, поки в міліцію сповістимо...

– Куди йому втікати – він ледве дише...

Гурт дядьків із кілками в руках стояв неподалік, смалив цигарки:

– Коли б не довелося відповідати за самосуд?..

– То навіщо ти бив?.. Ич, як голову чоловікові покопирсав!

– Наче я один бив, а ти – ні.

До гурту підійшло ще кілька чоловіків:

– Кого це ви так похрестили?

– Злодія, до вітряка підкрадався... обікрасти хотів.

– То навіщо ви його під моє подвір'я кинули? Дуба вріже – а мені отвічать...

– Ну, ходімо, братва, додому, а то жінки лаяться будуть.

Збуджений чоловічий гурт швиденько розбрівся по хутору.

І пролежав злодій усю ніч; лежав долілиць, ніби спіткнувшись упав, і не міг підвестися. Руки простяг уперед, немов захищався від несподіваного удару. Здавалося, злодій заснув і не збирається вставати; ані прохолода ночі, ані зволожена весняна земля йому не дошкуляють.

Травневе сонце викотилося з-за лісу, хутірські діти гнали худобу на поле, здаля розглядаючи злодія. Сміливіші підійшли ближче.

– Диви, який чорний і кучерявий, мов циган.

– А може, він і є циган. Кажуть, цигани людей крадуть, вбивають і ними свиней годують...

– У нього кров на голові, а мухи он лаять та сукровицю п'ють.

– Йому ж холодно – без піджака людина лежить...

– Тобі що – злодія жалко!..

Почали сходитися жінки: звістка про злодія їх налякала. Обступили злодія. Хто він? Звідки? Певно, недалеко... З якогось сусіднього села. З такими пухлими ногами, як у нього, далеко не зайдеш...

- І чим він, бідолашний, міг у нашому млині пожитися?
- А то ж! Після Різдва як прип'яли того млина до кілків, уже ні разу не махнув крильми.
- Здається, я впізнала... Чи не Павло це Тарасіїв? Той, що сімейство його вимерло...
- Так, це був Павло Тарасіїв.

...Господи, прости нас грішних! Прости і помилуй...